

Л. А. КОЧИНА (аспірант)
Донецький національний технічний університет

САМОСТІЙНА ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА СТУДЕНТІВ: ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ, РЕЗУЛЬТАТИ

У статті проаналізовано проблеми в організації самостійної позааудиторної роботи студентів (неврахування знань та навичок, якими володіють студенти; занадто велике завдання; нечітко сформульоване завдання) та запропоновані шляхи їх вирішення (формулювання цілей та завдань самостійної роботи на основі переліку знань і умінь студента, викладених у навчальній програмі; раціональний вибір типу та об'єму роботи; поступове ускладнення видів завдань; поетапний контроль). Наведено практичний приклад організації самостійної роботи студентів в рамках курсу "Ділове спілкування".

Ключові слова: самостійна робота студента, мотивація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. "Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Основним засобом формування цих рис є самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів" [4, с.104].

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У працях С.Архангельського, А.Алексюка, Ю.Бабанського, В.Козакова, І.Лернера, В.Онищука, П.Підкасистого, І.Підласого, М.Фіцули, М.М.Скаткіна визначено підходи до організації самостійної роботи студентів. Самостійну роботу як засіб формування професійної майстерності майбутніх фахівців розглянуто в статтях Т.Фурманової, О.Лопутько, В.Журавель, О.Конюк, І.Полюк та інших. Особливості організації самостійної роботи студентів ВНЗ розглянуто М.Смирною, І.Шимко, Г.Романовою, Л.Овдійчук, Н.Стрельцовою, Ю.Качук, В.Чумаком та іншими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених визначенню поняття самостійної роботи студентів, формам і методам її організації, впливу її на формування особистості майбутнього фахівця, не достатньо освітлено проблеми організації позааудиторної самостійної роботи студентів та шляхи їхнього подолання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, ціллю даної статті є визначення причин неефективної організації позааудиторної самостійної роботи студентів, запропонування шляхів подолання цих проблем, а також надання прикладу ефективної її організації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перехід до Болонської системи навчання передбачає зменшення часів аудиторної роботи та збільшення часів на самостійну роботу, адже профіль сучасного студента передбачає формування в нього навичок самонавчання та самоосвіти, а "формування самостійності є основною метою навчального процесу у вищій школі" [3, с.9].

Звичайно, що позааудиторна самостійна робота – це важлива складова організації навчального процесу, яка за умов її ефективної організації формує такі універсальні характеристики та компетенції майбутнього фахівця, як мобільність, гнучкість, вміння прогнозувати ситуацію та пошук можливих варіантів вирішення проблеми, аналіз та синтез інформації та інші. Але, для досягнення такого ефекту необхідно, щоб студенти самі бачили позитивні результати в своїй роботі, і тоді успіх у виконанні самостійної роботи сприятиме трансформації опосередкованого інтересу (інтерес до досягнення певних результатів у навчанні) у безпосередній інтерес (інтерес до отримання знань та формування умінь).

Аналіз результатів опитування студентів та викладачів щодо організації самостійної позааудиторної роботи показав, що більшість студентів не мають мотивації до виконання такого виду роботи. Результатом такого відношення до самостійної позааудиторної роботи є неефективне і неякісне її виконання.

Очевидно, що чим більш мотивований студент до навчання, тим успішніше воно проходить. На думку багатьох авторів, правильно сформовані мотиви мають велике значення в процесі формування позитивного відношення до навчання, що в свою чергу стимулює пізнавальний інтерес.

Підкреслимо, що вмотивованість студентів, а отже і ефективність та успішність виконання самостійної позааудиторної роботи, залежить у великій мірі від її якісної організації. Результати опитування студентів виявили ряд чинників, які негативно впливають на ефективність і успішність виконання самостійної позааудиторної роботи, а саме: незрозуміле завдання, занадто велике завдання, неврахування навичок та знань, якими володіють студенти для виконання завдання. Звідси виникають проблеми при виконанні самостійної пошукової роботи: формальне відношення до роботи, запізнення у виконанні роботи, плагіат та інші.

Ефективність виконання позааудиторної самостійної роботи у великій мірі залежать від чітко сформульованих цілі та завдань роботи. Формулюючи цілі та завдання самостійної роботи викладач повинен спиратися на перелік знань і умінь студента, викладених у навчальній програмі конкретної дисципліни. Отже, кожна самостійна позааудиторна робота повинна бути логічною ланкою в системі практичних завдань, головною метою виконання яких є формування умінь та навичок, які перелічені у програмі. Чітке розуміння викладачем того, які конкретно уміння і навички будуть формуватися в процесі виконання студентом самостійної позааудиторної роботи, а також, які знання та навички вже повинен мати студент, враховуючи його попередній навчальний досвід, дають змогу більш ефективно підібрати та чіткіше сформулювати завдання для студента, адже повне розуміння студентом цілей та завдань практичної самостійної роботи а також алгоритм її виконання є однією зі складових можливої його вмотивованості.

Плануючи завдання для самостійної позааудиторної роботи студента необхідно користуватися принципом ненадмірності та поступового ускладнення завдань. Важливим є правильно встановити об'єм роботи, її складність, реальні можливості її виконання. Також необхідно заздалегідь врахувати можливі труднощі, які можуть виникнути у студентів при виконанні завдання та надати допомогу у їхньому подоланні, наприклад, у вигляді методичних рекомендацій. Приєднуючись до думки П.Підкасистого, підкреслимо, що ступінь зміни складності завдання зумовлена такою організацією самостійної роботи, при якій студенти не тільки засвоюють систему знань, умінь та навичок, які окреслені програмою, але й розвивають свої професійні та творчі можливості та залучаються до системи неперервного самонавчання [1, с.11]. Якщо при організації самостійної позааудиторної роботи студента викладач дотримується принципу поступового ускладнення, студент легше адаптується до роботи такого типу, а викладач має можливість більш ефективно контролювати цю роботу на всіх її етапах.

Приєднуючись до думки Г.Романової про те, що "при плануванні СРС необхідно максимально запобігати одноманітності видів навчальних завдань та вимог до них, використовувати рейтингову систему оцінювання, залучати студентів до організації та реалізації навчального процесу" [2, с.6], додамо, що часте пропонування студентам підготувати доклад або реферат без особового на те підстав призводить до формального відношення студентів до виконання таких робіт. Отже, будь-яка самостійна позааудиторна робота, особливо пошукового характеру, повинна інтегрувати в собі завдання для більш повного застосування отриманих студентом знань та більш сконцентрованого формування певних умінь та навичок.

Ефективна самостійна позааудиторна робота студента під керівництвом викладача повинна носити характер ділової взаємодії, коли викладач надає рекомендації студенту щодо організації його самостійної роботи, контролює і корегує її.

Правильна організація контролю роботи студента може стати ефективним фактором мотивації студента. Якщо студенти виконують пролонговану самостійну позааудиторну роботу, доцільним є поетапний контроль, який зводить до мінімуму ризик невиконання кінцевої цілі. Поетапний контроль стимулює студентів на систематичну роботу впродовж всього часу, відведеного на її виконання, активізує їхню пізнавальну і творчу ініціативу, стимулює прояв соціально-пізнавальних мотивів, формує навички самоконтролю. Отже, основними призначеннями поетапного контролю є розвиток особистісної відповідальності студента, формування в нього звички до систематичної роботи, стимулювання внутрішньої мотивації навчальної діяльності. Таким чином, поетапний контроль самостійної позааудиторної роботи студента стає засобом зміни позиції студента, переходу його до суб'єкт-суб'єктних відносин у навчанні.

Цікавою, на нашу думку є також ідея А.Цюприка щодо критеріїв оцінки роботи студентів, які визначаються викладачем при безпосередній участі та погодженні зі студентами. При такому підході зростає мотивація самостійної роботи і відповідальність за результати навчання [5, с.97]

Отже, при організації самостійної позааудиторної роботи студентів можуть виникнути наступні проблеми:

- нечітко сформульоване завдання (мета, цілі та завдання роботи, об'єм роботи);

- занадто велике завдання;
- неврахування знань та навичок, якими володіють студенти.

Шляхами вирішення цих проблем може бути:

- формулювання цілей та завдань самостійної роботи на основі переліку знань і умінь студента, викладених у навчальній програмі конкретної дисципліни, пояснення студентам практичної значимості виконуваної роботи;
- раціональний вибір типу та об'єму роботи;
- поступове ускладнення видів завдань;
- поетапний контроль як засіб розвитку особистої відповідальності студента, формування в нього звички до систематичної роботи.

Розглянемо, як ці принципи і підходи реалізуються на практиці в ході викладання дисципліни "Ділове спілкування" кафедрою Міжнародних освітніх і ділових комунікацій Донецького національного технічного університету.

Особливістю організації викладання дисципліни "Ділове спілкування" є те, що студенти вже на першому занятті отримують перелік лекційних тем та список літератури, в якій освітлені ці теми. Це зроблено у тому числі і для активації самостійної роботи студентів, які заздалегідь мають можливість проаналізувати свої знання в рамках тем та окреслити коло своїх інтересів в рамках курсу, що викладається.

Важливим на початковому етапі є мотивування студентів, пояснення їм практичної значущості дисципліни "Ділове спілкування" для їхньої подальшої роботи. Дисципліна "Ділове спілкування" має прикладну спрямованість. Перше лекційне заняття кожного модулю має ціллю мотивування студентів до формування та вдосконалення їхніх знань, умінь та навичок в рамках конкретного модулю. Студенти з більшим інтересом навчаються, якщо розуміють, що набуті знання, уміння та навички дозволять їм не тільки отримати добрі оцінки, але й будуть корисні у майбутній професійній діяльності. Для цього на заняттях (лекційних та практичних) створюються умови для використання знань, умінь та навичок в умовах, наближених до професійних. Студенти ставляться в такі умови, при яких тільки використання необхідних комунікативних знань, умінь та навичок гарантує успішність у навчанні. Наприклад, студенти повинні усвідомлювати цінність досвіду роботи в команді, адже робота в сфері економіки передбачає співпрацю, спільне досягнення поставленої мети. Для формування навичок роботи у команді студенти протягом навчання виконують групові кредитні завдання. Метою цих завдань є не тільки поступове формування у студентів навичок роботи в команді, але й формування умінь та навичок самостійного бачення проблемних ситуацій, пошуку шляхів їхнього вирішення, презентацій результатів роботи. Принципом організації цієї роботи є поступове ускладнення типів завдань, перехід від частково продуктивного до продуктивного виду роботи, поетапний контроль над роботою студентів.

Самостійна робота студентів в процесі виконання кредитного завдання №1 спрямована на формування навичок роботи в команді, а саме створення робочої групи, розподіл повноважень та спільну презентацію групи. На виконання цієї роботи студентам виділяється два тижні. Треба зауважити, що умовою успішної здачі цього кредитного завдання є творче, цікаве представлення групи, а не формально-номінальне.

Для того, щоб допомогти студентам сформувати більш успішну команду, перед виконанням кредитного завдання №1, викладач пропонує студентам пройти тест Р.Белбіна на визначення типової ролі в команді. Також, проблемою для студентів може стати незнання та не володіння навичками презентації. Для вирішення цієї проблеми викладач надає методичні вказівки, щодо підготовки та представлення презентації групи.

Кредитне завдання №2 спрямовано на формування у студентів навичок спільного пошуку рішення проблеми та її спільної презентації. Викладач формулює проблему і описує її симптоми. При виконанні завдання необхідно спробувати знайти причини сформульованої проблеми та запропонувати шляхи її вирішення. Ця робота носить частково-продуктивний характер, адже проблема та її симптоми дані з самого початку. На виконання цієї роботи студентам надається три тижні, впродовж яких вони мають можливість отримати консультації викладача.

Кредитне завдання №3 є продуктивним. Це проблемне завдання. Умовою його виконання є самостійне формулювання проблеми в рамках кола інтересів студентів, описання її симптомів і запропонування шляхів її вирішення. Спочатку студенти обговорюють можливі варіанти в групах, потім остаточний варіант надається викладачеві на затвердження. Після затвердження проблеми, яка буде вирішуватися, студенти розпочинають безпосередню роботу над завданням. Наприкінці модулю студенти проводять презентацію, в якій представляють проблему та шляхи її вирішення. Можливим є

вибір однієї проблеми, до вирішення якої кожна група підходить по-своєму. В такому випадку студенти не тільки роблять презентацію, але викладачем організується дискусія, для знаходження оптимального шляху вирішення проблеми.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, на прикладі дисципліни "Ділове спілкування" ми бачимо реалізацію принципів та підходів, які сприяють ефективній організації самостійних позааудиторних робіт студентів, а саме: формулювання цілей та завдань самостійної роботи на основі переліку знань і умінь студента, викладених у навчальній програмі; раціональний вибір типу та об'єму роботи; поступове ускладнення видів завдань; поетапний контроль. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у пошуку інших шляхів вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів, підвищення їхньої самосвідомості та самоорганізації в процесі виконання такого виду роботи.

Список використаної літератури

1. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов / П.И. Пидкасистый. – 2-е изд., доп. и перераб.– М.: Педагогическое общество России, 2005.– 144 с. – ISBN 5-93134-205-2
2. Романова Г.М. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Г.М. Романова ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — К., 2003. — 21 с.
3. Смирнова М.І. Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / М.І. Смирнова ; Ін-т вищ. освіти АПН України. — К., 2005. — 21 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. - 2-е вид., допов. /М.М. Фіцула. - Київ : Академвидав, 2010. - 454 с. – ISBN 978-966-8226-2
5. Цюприк А. Особливості технологій групової самостійної роботи студентів / А.Цюприк // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2013. - № 2. - С. 90-98.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2014

Л. А. Кочина

Донецкий национальный технический университет

Самостоятельная внеаудиторная работа студентов: проблемы, пути реализации, результаты

В статье проанализированы проблемы в организации самостоятельной внеаудиторной работы студентов (отсутствие учета знаний и навыков, которыми обладают студенты; слишком большой объем задания; нечетко сформулированное задание) и предложены пути их решения (формулировка целей и задач самостоятельной работы на основе перечня знаний и умений студента, изложенных в учебной программе; рациональный выбор типа и объема работы; постепенное усложнение видов задач; поэтапный контроль). Приведен практический пример организации самостоятельной работы студентов в рамках курса "Деловое общение".

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, мотивация.

L. Kochyna

Donetsk National Technical University

Individual Students' Activities: Problems, Realization, Results

The organization problems during individual students' activities and proposed solutions are considered in this article. The organization of individual students' activities may raise the following problems: activities objectives are not clearly formulated (purposes, goals, and deadline); the task is overload; the students' knowledge and skills are not taken in account in the process of organization of individual students' activities. There could be following solutions to these problems: the formulation of objectives and tasks of individual students' activities must be based on the list of students' knowledge and skills represented in concrete course program; a rational choice of the type and scope of tasks; gradual complication of tasks; gradual control as a means of students' personal responsibility and the formation of their systematic work habit.

Practical example of the organization of individual students' activities in the course "Business Communication" proves effectiveness of individual students' activities.

The peculiarity of the course "Business Communication" consists in the fact that students have a list of lecture topics and references, which illuminated these issues from the first lesson. It activates the students' self-study, because they have opportunity to analyze their knowledge within topics and outline the scope of their interest in the course.

During the course students have to accomplish three credit assignments. The purpose of these tasks is not only the gradual formation of students' skills in teamwork, but also the formation of skills and habits of self-vision of problem situations, finding of solutions and the presentation of the results. The principle of this work is the gradual complication of problems, the transition from partially productive to productive type of work, gradual control of the individual students' activities.

Key words: *individual students' activities, motivation.*